

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet

The Concept of Wisdom in Yunus Emre as a Stage of Maturation

Ali YILDIRIM¹

Email: avildirim@firat.edu.tr

Orcid No. <https://orcid.org/0000-0001-9228-6111>

ÖZET

Tasavvuf, pek çok ve farklı algılamalar sebep olmuş kavram ve terimleri barındırmaktadır. Bu kavram ve terimler hakkında hemen bütün mutasavvıflar benzer ve farklı düşünceler geliştirmişlerdir. Bu kavramlar, soyut bilgiler olmak yönüyle çizgileri net bir şekilde ortaya konulamayan hususlardır. Sonuçta hedef bir olmakla birlikte oldukça fazla yol ve güzergâh söz konusudur. İşte bu farklı yollar, kendilerine has usul ve tasniflere de başvurmuşlardır. Yol ve menzil noktasında tasavvufun önemli bir üçlüsü vardır ki bunlar şeriat, tarikat ve hakikattir. İşte bu üçlü yapı bazı tasniflerde dörde çıkarılarak, bunlara marifet de ilave edilmektedir. Marifet bazen hakikatten önce, bazen de hakikatten sonra daha üst düzeyde algılanmıştır. Öyle anlaşıyor ki marifet, bu silsile-i meratipte bir aşama değil, hakikat aşamasındaki bilinçlenme vasfıdır. Sonuçta marifet kelimesi günlük kullanılan dilde de bir işin üstesinden gelebilme kapasitesini ifade etmektedir.

Yunus Emre, tasavvufun bu derin ve soyut yapısını Türkçenin imkânları ile layıkıyla ifade etmiş büyük bir mutasavvıftır. Şüphesiz o, kendisinden önceki sufilerin düşüncelerinden tamamen bağımsız, farklı bir anlayış ortaya koymuştur, diyemeyiz. O da kendisinden önce oluşmuş, anlayış ve algılamaları şiirinde dile getirmiştir. Yunus Emre'nin şiirlerinde irfanî bilgi ve marifetle ilgili dile getirdikleri düşünceleri, kişinin Hakk'a ulaşmada zahir bilgilerin yanı sıra batını, içsel bilgilerin de zaruretiyle işaret etmektedir. Yunus Emre, zahiri ibadet, gayret ve çalışmaları da önemsemekle birlikte, menzile ulaşmakta irfanî bilginin mutlak anlamda tecrübe edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Tasavvuf, Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat.

ABSTRACT

Sufism has caused a lot of different perceptions, concepts, and terms to emerge. Almost all Sufis have developed various thoughts about these concepts and terms, both similar and different. These concepts are matters that can not be revealed in line with a clear direction to abstract information. The result is pretty much the way the destination and the route in question are, but one. That's different roads; they resorted to their own procedures and classification. Road, and there is an important point in their trio of Sufism: the range of sharia, order, and truth. This tripartite classification, in removing some quarters, adds others. Ingenuity that truth sometimes before and sometimes after the truth has also been recognized at a higher level. Apparently, this is not a stage; the truth is characteristic of the awareness stage. The ingenuity of words in everyday language refers to the ability to overcome the job.

Yunus Emre, the deep, abstract mysticism of this structure has been expressed adequately by a great Turkish Sufi. Surely, he thought of himself as completely independent of the other Sufis, revealing a different understanding, we cannot say. He also formed before him, and expressed in poetry and perceptions. Yunus Emre's lore information and ideas, expressed in the poem, about a gimmick, a person's right to access information, and in an open secret, point to the necessity of internal information.

¹ Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elâzığ-Türkiye

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

Yunus Emre, the apparent worship, but also takes care of effort and work, reveals the necessity of lore information in absolute terms to reach a range of experience.

Keywords: Yunus Emre, Sufism, Sharia, Religious order, Truth, Ingenuity.

GİRİŞ

Tasavvuf, pek çok ve farklı algılamalara sebep olmuş kavram ve terimleri barındırmaktadır. Bu kavram ve terimler hakkında hemen bütün mutasavvıflar benzer ve farklı düşünceler geliştirmişlerdir. Bu durum, klasik doğu edebiyatının farklı ekoller üzerinden gelişen yapısıyla da ilişkilidir (Jafarzade, 2025).

Marifet, Arapça bilmek anlamına gelen “arefe” kökünden türemiş bir kelime olup, hüner, ustalık, yetkinlik, uzgörü gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvuf anlayışına göre marifet “Sufilerin ruhani halleri yaşayarak, manevi ve İlahî hakikatleri tadararak (iç tecrübe ile vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfandır” (Uludağ, 1995). Arapçada bilmek anlamına gelen başka bir kelime daha vardır. O da “alime” kökünden türeyen “ilm” kelimesidir. Şüphesiz iki kelimenin de “bilmek” anlamına geliyor olması, aynı düzeyde olduklarını göstermemektedir. İlim, daha çok “kesbî” olup, çalışıp gayret edilerek elde edilen bilgi; irfan ise bunlara ilaveten “vehbî” denilen, yani bahşedilen bilgidir. Bu sebeple ilim sahibi âlim ile irfan sahibi ârif arasında dinî ve edebî gelenekte her daim mukayese yapılarak, ârif olmanın üstünlüğüne vurgu yapılmıştır. Buna göre ârif gönül gözüyle, âlim ise kafa gözüyle görür; âlim sadece akıl ile hareket eder, ârif ise buna aşkı da katar. Kuşeyri’ye göre kul, öncelikle Allah’ın sıfat ve isim ve fiillerini tanır, sonra O’na ibadet ederek, nefsini tezkiye eder. Bu kemâlâta ulaşan salike Allah, kendisini tarif eder, işte marifet budur (Kuşeyri, 2003). Bursevî ise “âriften murad, ârif-i billahtır. Muayene sahibir. Velakin hâli bâtındadır, zâhirde değil. Bunun hâli ilmdir ki zât u sıfât u ef’âle taalluk eder” (Ceylan, 2000), demektedir. Bu bağlamda kesin bilgi olarak bilinen “yakîn” kelimesi de derecelendirilerek, ilme’l-yakîn, ayne’l-yakîn ve hakka’l-yakîn sınıflamasına tabi tutulur. İşte ârifin marifet bilgisi, bir şeyin özüne, kühüne vakıf olmak olan hakka’l-yakîn bilgisi ile değerlendirilir.

*Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir
Gönül gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser (24-5)*

*Ayne'l-yakîn görüpdür Yûnus Mecnûn olupdur
Bir ile bir olupdur Hakke'l-yakîn içinde (303-7)*

Yunus Emre’nin şiirlerinde irfanî bilgi ve marifetle ilgili dile getirdikleri düşünceler, kişinin Hakk’a ulaşmada zahir bilgilerin yanı sıra batınî, içsel bilgilerin de zaruretine işaret etmektedir. Bu yönüyle Yunus’un şiiri, kendisinden önceki tasavvufî şiir geleneğinin devamı niteliğindedir (Jafarzade, 2025).

Yunus Emre’nin meşhur bir ilahisindeki “İlim ilim bilmektir/ İlim kendin bilmektir” mısralarında dile getirilen “kendini bilmek” aşaması, aslında irfanî bilgiyi simgeleyen bir “üst bilgi” düzeyini anlatıyor, gözükmektedir. Yunus’a göre bilgilenmenin nihayeti Hakk’ı ve Hakikat’i algılayıp kavramaktır. Bunun öncelikli yolu ise, insanın kendi nefsinin ve varlık sebebini kavramasıdır. Marifet “nefsin icmâlen bilinmesi, Hakk’ın da icmâlen bilinmesini temin eder. Nefsinin bilen Rabbini bilir, sözü icmâlen biliştir” (Eraydın, 2001). Varlık âlemi, Allah’ın tecellileri olmak yönünden, O’na dair iz ve işaretler taşımaktadır.

*Okumakdan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin hâ bir kırı emekdür (91-2)*

Varlık âlemi içerisinde ise, insanın farklı bir ayrıcalığı ve özelliği vardır. Zira tasavvuf algısında, her şey kendi miktarınca Allah’ın bir sıfatını tezahür ettirirken, insan Allah’ın bütün sıfatlarının mazharı olarak görülür. Bu bakımdan, insanın kendini bilmesi ve tanımasının Hakk’ı tanımada önemli bir yeri vardır. Yine tasavvuf algısında insan bazen “küçük âlem”, bazen de “büyük âlem” muamelesi görür ki

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

bu da bildiğimiz âlemdeki her şeyin insan denen âlemde varlığına işarettir. Yunus, Hakk'ın insana ve bhusus insanın gönlüne tecelli etmesini şu şekilde dile getirmektedir:

*İnsân sıfatı kendü Hak insandadır Hak togrı bak
Bu insânun sıfatına cümle 'âlem hayrânımış (125-4)*

Özellikle insanın gönlü, İlahî hakikati tezahür ettirmede çok öncelikli kılınmıştır. Klasik ve tasavvufi şiirde şairler, insanın gönlüne çok büyük önemler atfetmişlerdir. Bu türden şiirlerin esas nirengi noktalarından bir “gönül” kelimesi olmuştur. Çünkü Allah, bütün sıfatları ile âriflerin gönlüne tecelli eder; dolayısıyla âriflerin gönlü bütün mükevvenatın mazharı olarak da görülmektedir. Yunus Emre ve diğer şairlerimizde görülen “gönül kırma” algısının, bildiğimiz yüzeysel anlamıyla sadece bir insanın hatırını kırmak, onun üzülmesine sebep olmak düzeyinden çok derinlere gittiğinin anlaşılması gerekir. Yunus, “Bir kez gönül yıkdınisa bu kıldığın namaz değil/ Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil” derken basit bir hatır kırmaktan öte bir şeyleri kastetmektedir. Zira, Yunus’a ve diğer mutasavvıflara göre gönül kırmak, Allah’ın tecellilerini ortadan kaldırmak, ilahi nizamı bozmak anlamlarına gelmektedir. Çünkü gönül “taht-ı İlahî”, “mazhar-ı Hakk”tır: Rûveym b. Ahmed bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Ârif için bir ayna vardır; ona baktığı zaman Mevlâsı kendine tecelli eder” (Kuşeyri, 2003).

*Gönül Çalab'ın tahtı Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı kim gönül yıkarısa (299-5)*

*Hak tecelli kılmaga cân aslını bulmaga
Gönülden sür sivâyı nazarı taşı degül (164-6)*

Tasavvufi seyr u sülukta, insanın erginleşmesi süreci üç önemli aşama ile anlatılmaktadır. Bunlar şeriat, tarikat ve hakikattir; ancak “dört kapı, kırk makam” düsturu içerisinde üçüncü veya dördüncü aşama olarak “marifet” aşamasından da bahsedilmektedir. Bu hususta çeşitli analogiler yapılmaktadır. Bu, bazen canlılar üzerinden yapılarak, deri şeriatı, et tarikatı, kemik marifeti, kemik iliği ise hakikati sembolize ederken, bazen de bu ilgiler nesneler üzerinden yapılmıştır. Özellikle ceviz metaforu yaygın kullanılanlardan. Cevizin acı tetiri şeriatı, sert kabuğu tarikatı, ince zarı marifeti, cevizin içi de hakikati sembolize etmektedir. İlim, daha çok “kesbî” olup, çalışıp gayret edilerek elde edilen bilgi; irfan ise bunlara ilaveten “vehbî” denilen, yani bahşedilen bilgidir. Bu sebeple ilim sahibi âlim ile irfan sahibi ârif arasında dinî ve edebî gelenekte her daim mukayese yapılmıştır (Golkarian, 2023). Özellikle Yunus Emre ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıfların sadece şeriat ve tarikat aşamalarında kalmayı yermelerini, onların katı şeriatçı düşüncelerden kendisini soyutlamış, dinler üstü bir kimliğe ulaşmış kişiler olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. Bu iddialara göre, hakikat ve marifetin önemine vurgu yapan bu gönül ehli kişilerin, bir basamak gibi algılanan bu süreçleri kat ederek, şeriat aşamasını aştıkları dile getirilmektedir. Oysaki bu süreç, geride bırakılan basamaklardan çok iç içe geçmiş halkalar gibidir. Yani hakikate ulaşan sufi, aynı zamanda şeriat ve tarikat dairesinin de içindedir. Cevizden kasıt, mutlaka cevizin içidir; ancak ceviz içinin oluşmasında en dışındaki acı kabuk, onun içindeki sert kabuk ve onun da içindeki ince zarın olması olmazsa olmazlardan. “Hakikatin desteklenmediği ve tasdik etmediği hiçbir şeriat makbul değildir; şeriata bağlı olmayan hiçbir hakikat verimli olmaz. Şeriat hakikatin dış yüzü (kabuk, kışır), hakikat, şeriatin iç yüzü (lüb, öz)’dür” (Uludağ, 1995).

*Niçe yıllar biz anda cem 'idük cân kânında
Hakikat 'âleminde ma 'rifet söyler iken (243-2)*

Yunus Emre'de benzer bir analogiyi, deniz ve gemi örneklerinde görmekteyiz. Tasavvufi gelenekte deniz, büyüklüğü, enginliği, kuşatıcılığı ve bütün suların ona kavuşarak yok olması ve bir yönüyle denize dönüşmesi ilgilerinden Mutlak Hakikat'e benzetilmiştir. Dolayısıyla gelenekte sahil kurtuluşun, deniz tehlikenin göstergesi olmakla birlikte tasavvuf algısında bu tam ters bir şekilde işler ve sahil dışlanmışlık, deniz ise Hakikat olarak karşımıza çıkar. Onun için “aşk deryasına dalmak”

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

mutasavvıfların temel düsturlarından olmuştur. Ebu Ali Dekkâk, ârif, marifet ve hakikati şu şekilde örneklendirir: “Ârif, tahkik deryasında boğulmuştur. Nitekim, marifet dalgalarına benzer; o dalgalı denize düşen eşyayı batırır, kaldırır ve batırır” (Kuşeyri, 2003). Necmeddîn-i Kübrâ da şöyle söylemektedir: “Şeriat gemi gibidir, tarikat ise, deniz. Mârifet de denizdeki inciye ulaşmanın ilmidir, hakikat ise o incinin kendisidir” (Demirci, 1997).

Yunus, denizi hakikat olarak tasarlamasına bağlı olarak, şeriatı bu denizde yüzen gemiye benzetmektedir. Bu benzetmesinde Yunus, hem büyüklük, küçüklük ilgisi kurarken, hem de sebep sonuç ve ilgi yönlerini kurgulamaktadır. Denizin derinliklerinde salım bir seyahat için geminin zarureti söz konusudur; zira denizi, sahilde kalarak keşfetmek imkânsızdır. Bu manada, şeriatı sembolize eden gemi bir araç işlevi ile karşımıza çıkmaktadır. Şeriatın, hükümleri ne kadar önemli de olsa hakikate ulaştırmak onun esas vazifesidir. Eğer şeriat, sadece şeriat aşamasında kalırsa denizi olmayan bir gemi gibidir. Geminin gemilik vasfı ancak denizle mümkündür. Ancak gemi olmadan o deryanın enginlerine açılmak da mümkün değildir. Sonuçta gemi, kişiyi denizin ortasına(menzile) iletmişse artık onun bir vasfı da kalmaz. Marifet ise, bu şeriat gemisini inşa ederek, hakikat deryasına ulaşabilmek maharetidir:

*Şer'ile hakikatün vasfını eydem sana
Şer'i'at bir gemidir hakikat deryâsıdır*

*Niçe ki muhkemise tahtaları geminün
Mevc uricagaz deniz anı uşanasıdır (29-5,6)*

“Hakikatin girift manasını oldukça sade ve anlaşılabilir bir şekilde Anadolu insanının idrakine sunmayı başarmış olan Yunus, onların bozkır toprağına dönen yüreklerine aşk ile hakikat tohumları serpmiştir (Doğan, 2013). Yunus Emre'nin şiirlerindeki üslup, zahir ve batını dengeleyen bir tavır içindedir. Çoğu tasavvufi metinde gözlemlediğimiz, zühdi kelimelerin olumsuzlanması Yunus'ta hemen yok gibidir. Şüphesiz tasavvufi metinlerinde zühdi kelimelerin özüne yönelik bir olumsuzlama değildir bu. Esas olarak bu, ibadet ve taatın şekli ve zahiri yönüne getirilen bir eleştiridir. Çünkü ibadet ve taatın amaçlarından biri salikin ruhi tekâmülü ise, diğeri Hakk'ı lâıykı ile bilmedir. Eleştirilen taraf, işte bu noktalarda eksik olan ibadetlerdir. Yunus, bütün bunlara rağmen ibadet ve taatın önemine vurgu yapar; ancak kastı hakikate ulaştıran ibadet olmakla birlikte, bunu da zaman zaman şiirlerinde dile getirir. Örneğin, namaz ibadetinin sadece şekilde kalarak, birtakım ritüeller boyutunda kalmasını eleştirir ve namazı hakkıyla eda eden bir insanın “kalp kırma” gibi insani olmayan sıfatlardan kişiyi alıkoyması gerektiğini belirtir: “Bir kez gönül yıkdınisa bu kıldığın namaz değil/ Yetmiş iki miller dahi elin yüzün yumaz değil”, “Yitmiş iki millete birliğile bakmayan/ Şer'ile evliyâsa hakikatde ‘âsîdür”, “Ak sakallu pîr koca bilmez ki hâli nice/ Şer'ile yimesin hacca bir gönül yıkarısa”.

Yunus Emre'nin, namaz, oruç vb. ibadetlerini hakkıyla yapmanın, Allah'ın emir ve yasaklarına uymanın önemine vurgu yaptığı şiirleri oldukça fazladır. Oysaki tasavvufi sembolizmi çok daha yukarılara taşıyan şairler, belki şiirsel endişeyle olsa gerek harabati ve zühdi kelimeleri çok katmanlı anlamlara gelecek şekilde kurgularken, Yunus Emre, bu ayrımı özellikle belirtir. Yani Yunus'un şiirinde “şarap” kelimesi, belirsiz bırakılmaz; mutlaka “aşk” kelimesi ile birlikte kullanılarak, farklı anlamlara gelebilecek yönlerden kaçınılır. Bu durum, onun şahsi mizacından olabileceği gibi, döneminin Türk şiir üslubunun bir anlayışı da olabilir. Fuat Köprülü, Yunus'un bu yönünü, tamamen şiirsel açıdan görerek şu şekilde değerlendirmektedir: “Yunus Emre, müteşerriâne ve zahidâne bir ahlak umdelerini müdafaa ettiği birtakım manzumelerinde ne kadar kuvvetsiz, yavan bir edaya malikse, bunun aksine çok geniş ve insani sufiyâne ahlak telkin eden parçalarda da o kadar kuvvetli, samimi ve şahsidir” (Köprülü, 1984). Aşağıdaki şiirlerinde şer'i bakış açısıyla, bir zahit kimliği ile söylemlerde bulunur:

*Dünyâ için gussalanan mescid göricek tutunan
Anda îmânsuz bulunan Allâh'ı bir bilmeyendir*

Gönlinde ikilik tutan ol metâ'ı bunda satan

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

Yarın Cehennem'de yatan bunda namâz kılmayandır

*Hürîlerle bile yatan Uçmak kokusına batan
Anda bülbül olup öten bunda zinâ kılmayandır (99-4,5,6)*

*Benden öğüt isterisen eydivirem bildiğümden
Budur Çalab'un buyruğı tutun oruç kılun namâz (109-2)*

*Müslmânâm diyen kişi şartı nedür bilse gerek
Tanrı'nun buyruğın tutup biş vakt namâz kılsa gerek (136-1)*

Yunus Emre'nin şiirlerinde irfanî bilgi ve marifetle ilgili dile getirdikleri düşünceler, kişinin Hakk'a ulaşmada zahir bilgilerin yanı sıra batınî, içsel bilgilerin de zaruretine işaret etmektedir (Golkarian, 2023). Bazı şiirlerinde ise Yunus Emre, bir zahitten çok âşık kimliği ile karşımıza çıkar. Bu mısralarında aşkı ve âşıklığı olumlarken, zahir boyut olarak telakki edilen ibadet ve taat olumsuzlanır. Bu durum, onun hayatının bir döneminde şer'i düşünceler içinde, daha sonra da bundan vaz geçerek aşkî boyuta ulaştığını göstermez. Buradaki olumsuzlamalar, yine bu kavramların özüne değil uygulamasına yönelik tavırlardır. Başka bir söyleyişle ona göre namaz, oruç, hac vs. birer amaç değil, hepsi birer araçtır. Yunus bu söylemlerinde tasavvufun insanları belli kademe ve derecelerde değerlendirmesine de göre değerlendirmektedir. Buna göre müminler avam, havas ve hassü'l-havas olmak üzere üç merteye üzeredir. Avam ilimle bilen, havas görerek idrak eden, hassü'l-havas ise hakikat şuuruna ererek Hak'la bilendir. "Avam sadece masivayı görür, havas masivayı Hak'la görür, hassü'l-havas ise Hak'tan başka hiçbir şeyi görmez" (Uludağ, 2005). Yunus, aşağıdaki beyitlerinde bu düşünceler çerçevesinde, hangi idrakte olduğunu söylemektedir:

*Oruç namâz gusl u hac hicâbdur 'âşıklara
'Âşık andan münezzeh hâssü'l-havâs içinde (302-14)*

*Oruç namâz zekât hac cürm ü cinâyet durur
Fakîr bundan âzâddur hâss-ı havâs içinde (303-4)*

*Her şahsun kendü tuşın kendüye tuş eyledi
Sâdıklar ikrâr ile sûfîler namâz ile (335-8)*

*Ne du 'â kılâm ne selâm ne zikr ü tesbîh kılâm
Bu biş vakt namâzumı 'ışkun gâret eyledi (364-5)*

Şüphesiz yukarıdaki söylemler yanlış anlaşılmaya müsait ifadeler taşımaktadır. Yani hassü'l-havas mertebesine ulaşan bir sufinin şer'î aşamada görülen ibadet ve taattan uzaklaştığı ve onları reddettiği gibi bir düşünce oluşmaktadır. "Tasavvufî görüşün ontolojisiyle şekillenen bu ayırma göre ortada bir 'hâl-i cem'-i istiğrak' ve bir de 'hâl-i fark-ı iftirak' sahibi olmak üzere iki ayrı zümrenin şiiri vardır. Bu farklı işi şair zümresinden sufi şairler ilk grupta olanlar, yani cem' makamında müstağrak olanlardır. Abdü'l-Ahad Nurî, bu hususta dikkat çekici şu sözleri söylemektedir: 'İrfan sahibi kardeşler ve sağlam biliş sahibi sadık dostlardan ricam odur ki cem ve istiğrak hâlinde geçerli olan sözleri fark ve ayrılık hâlinde vâki olan faraziyelere kıyas etmesinler.'" (Kılıç, 2009). Yunus Emre de aslında hangi idrakte şiir söylediğini şöyle anlatmaktadır:

*Yûnus Hak tecellîsin şâ 'ir dilinden söyler
Cânda gevher varısa Hak'dan yana yürindi (383-5)*

*Yûnus miskîn bu sözi 'ışk 'âleminden söyler
Dime bilmedin ana kendözünden katarsın (248-12)*

Yunus Emre, şeriat ve tarikat aşamalarını tarif ettikten sonra marifet ve hakikati idraklere sunmaktadır. Şeriat ve tarikatın yoğun çalışma, meşakkat ve sıkıntıların üstesinden gelmek olduğunu belirten Yunus, artık bir aktivite, gayret ve çaba içinde olan salikin bir kabulleniş ve benliğinden sıyrılma hâline ulaştığını belirtir. Çünkü salik tabiri caizse üzerine düşeni yapmış ve adeta bir ölü gibi kendini Hakk'a teslim etmiştir. Bundan sonra salikin hâllerinde Hakk'ın tecellileri zuhura gelmeye başlar ve artık salikin benliği yerine külli benlik konuşmaya başlar. Marifetin çalışma ve gayret kısmı salikin, bu hâl ile donanma ise Hakk'ın verdikleridir. İşte hakikat bilincine bu şekilde ulaşan salik bir maharet, üstün bir yetenek olan marifet bilgisi ile hâllenmiş olur ki bu bir denize dalmak gibidir, deniz seni kendi derinlerine doğru alıp götürecektir. Böylece yatay algılayma düzeyinde olan zıtlıklar, bir hiç mesabesine inecek, kahr da lütuf da aynı çizgide bulaşacaktır. Yunus Emre'nin irfanı ameli irfandır. Yani düşüncelerini nazariyat açısından dile getiren felsefi bir söylem değildir. "Âriflere göre bu, tecrübeye dayanan deneysel bir meseledir. Yani önceden bildiğimiz tüm ilimler arasında tecrübe ve deneye dayanması açısından günümüz ilimlerine en çok benzeyen ve son zamanlarda manevi tecrübe de denilen irfan-ı amelidir" (Mutahhari, 1997).

*Ger bahrî olmazısa denize dalmazısa
Seyrânun bilmezise yokdur kıymet içinde*

*Ma'rifet gönül şehri makâmun bulur fakrı
Bahri gerekdür bahrî bu ma 'rifet içinde*

*Ma'rifet andan ırak anun degüldür durak
İşi olsa da yavlak anun bu ad içinde (295-19, 20, 21)*

*Her kim hakikat süre kahrı lutfi bir göre
İş açta togrı dura bu hakikat içinde*

*Ger togrı turmazısa yolına irmezise
Kahrı hoş görmezise adı yok ad içinde*

*Anun degül hakikat ol devlet ol nasihat
Evvel âhir 'âkıbet bulınca mât içinde*

*Bu dört menzildür utan ledün makâmun tutan
Oldur menzile yiten tamâm murâd içinde (295-22, 23, 24, 25).*

İrfani bilgi, bilinen bilginin ötesinde bir üst bilgidir. Dolayısıyla bu bilgiye ulaşmak sıkıntılı ve meşakkatli bir süreci gerektirir. Bu yol aynı zamanda aşk yoludur; aşk ise zaten dert ve dertlenmek demektir. Gönülünde aşka dair hislerin bulunmadığı kişilerin marifetullahı ulaşması mümkün değildir. Yunus, marifetin artmasında sohbetin önemine vurgu yapmaktadır. Bilindiği gibi sohbet; dost, arkadaş anlamına gelen sahabe, ashab kelimesinden gelmektedir. O hâlde sohbet, sıradan konuşmalar değil, aynı idrak seviyesine ulaşmış âriflerin gönül aynalarında birbirlerini temaşa etmeleridir. Gerçek erlik ve yiğitlik pazu gücü ile olan değil, nefesine ve onun isteklerinin üstesinden gelebilmektir. Onun için bu arzulardan soyutlanmış ârifler, gerçek yiğitler, gerçek mertlerdir:

*Erenlerün sohbeti arturur ma'rifeti
Bî-derdleri sohbetden her dem süresüm gelür (46-5)*

*Yûnus Emrem kimseler hiç bilmedi hâlüm benüm
Hâlümi 'arz itmege bir merd-i 'irfân isterem (228)*

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

*‘Âşık oldum bugün meydân içinde
Benem key pehlevân meydân içinde*

*Bu dem ‘ışkun suyuyla gayrı yudum
‘Aceb ‘ârif benem ‘îrfân içinde*

*Bugün ‘ışk bahrinün gavvâsı oldum
Gevherler bulmuşam ‘ummân içinde*

*Eger ‘ârif isen bilgil ki binâ
Girü kendüsidür dükkân içinde (332)*

“Kalbî bilgi, diğer adıyla ledünnî bilgi, insanın gayreti ve çalışması ile kazanılmaz. Bu bilgi ruhi hazırlıktan sonra Hak’tan kuluna intikal eder. Bu durumda kul pasiftir; gelen bilgileri aracısız alır... Marifeti elde etmede yapılacak ruhi hazırlıklardan biri, kişinin hiçbir şey bilmediğini bilmesidir. Sufilere göre, Allah hakkında en mükemmel bilgi kişinin hiçbir şey bilmediğinin farkında olmasıdır; çünkü ilim Allah’ın sıfatıdır. İnsan esas itibarıyla kendisinin ümmî olduğunu, sahibi bulunduğu az miktardaki bilgilerin de ihsan suretiyle ve âriyeten geldiğini idrak etti mi, ârif olur” (Küçük, 1995). Yunus Emre âriflerin kimler olduğunu veya kimler olmadığını şiirleri arasına serpiştirmiştir:

*Yunus sen ârif isen anladım bildim deme
Dut miskinlik eteğin âhır sana gerekdir (84-7)*

*Ol durur ol gizlü söz ‘ârif söyler dün gündüz
Hiç nişân eyitmesün Hûr u Kusûr içinde (305)*

*Câhil münâfık münkir cümle ‘aklına şâkir
‘Âşıklar didâr sever ‘ârifler niyâz ile*

*‘İlm ü ‘amel ne assı bir gönül yıkdunısa
‘Ârif gönül yapdugi berâber hicâz ile (335-9, 10, 12)*

*Yûnus imdi söyle Hak’ı münkir dutar sana daki
Bişür kotar Hak hânını ‘ârifler datsun duzumı (349-10)*

*Câhil ile ‘ârifün meseli şuna benzer
Câhil katında îmân ma ‘lûm mechûl degül mi*

*Yitmiş iki milletün sözini ‘ârif bilür
Yûnus Emre sözleri dâim usûl degül mi (352-5, 7)*

*‘Âriflerden nişân budur her gönülde hâzır ola
Kendüyi teslîm eyleye sözde kıl ü kâl olmaya (5-4)*

*Dinle sözüüm ma'nîsin anlayayum dirisen
‘Ârifün kulagina kudret üni tîz gelür (23-5)*

*Rengi döner günden güne topraga dökilür gine
‘İbret durur anlayana bu ‘ibreti ‘ârif tayar (28-5)*

*‘Âriflere bu dünyâ hayâl ü düş gibidür
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer (70-4).*

SONUÇ

Bazı tasavvuf kaynaklarında şeriat, tarikat ve hakikatin yanında bir de marifet aşamasından bahsedilmektedir. Yine marifet, bu dörtlü yapı içerisinde bazen üçüncü sırada hakikatten önce, bazen de dördüncü sırada hakikatten daha üst seviyede gösterilir. Ancak kaynaklarda daha yaygın olarak kullanılan, şeriat-tarikat ve hakikat üçlüdür. Tasavvufi ıstıhlara bakıldığında, soyut/manevi kavramlar olmak yönüyle, bazı halleri anlatmada çok değişik ve farklı kullanımların olduğunu görmekteyiz. Tariflerin dışında, tasavvufi metinlere bakıldığında da şeriat, tarikat ve hakikatin hedef/menzil olduğu; marifetin ile sırasıyla bu menzillere ulaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Marifet, salikin idrak ve algıda bir seviyeye gelmesidir. Bu bir maharet ve kabiliyet işidir. Yani marifeti arka yüzü hakikattir. Şeriatın ve tarikatın zor ve meşakkatli aşamalarını tecrübe eden salik, artık irfanî bilgiyle donanmaya başlamıştır ki, bu algıda artık hakikat perdeleri bir bir yüzüne açılmaktadır.

Yunus Emre'nin de irfanî bilgi ve marifete yüklediği anlam aşağı yukarı bu minval üzeredir. Sonuçta tasavvufi seyr u süluk, tamamen birbirinden bağımsız aşamalar değildir. Hakikatin içinde şeriat, şeriatın içinde hakikat gizlidir. Yunus Emre, şiirlerinde bunların değişik ve çarpıcı örneklerini bizlere hatırlatmaktadır. Kısacası şeriat ve tarikat yol, hakikat menzil; marifet ise bu yolu kat ederek hedefe ulaşma maharetidir.

KAYNAKÇA

- Ceylan, Ö. (2000). *Tasavvufî şiir şerhleri*. Kitabevi Yayınları.
- Demirci, M. (1997). Hakikat. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 15, s. 179). TDV Yayınları.
- Doğan, A. (2013). Yunus Emre divanında ideal insan. *Turkish Studies*, 8(13), 829–839.
- Eraydın, S. (2001). *Tasavvuf ve tarikatlar*. M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Golkarian, G. (2023). *Mystical knowledge and inner perception in classical Sufi literature*. Scientific Journal of Mysticism and Literature, 2(2), 55–68.
- Golkarian, G. (2026). Ali Şir Nevâî'nin Eserlerinde Doğu Rönesansı'nın İnsan Tasavvuru ve Avrupa Rönesansı ile Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi. *Scientific Journal of Mysticism and Literature*, 2(2), 101–106 <https://doi.org/10.32955/neujsml2026221249>
- Jafarzade, G. A. (2025). Muhammed Hüseyin Şehriyâr ve Nizami edebî ekolü. *Scientific Journal of Mysticism and Literature*, 3(1), 68–76. <https://doi.org/10.32955/neujsml2025131077>
- Kılıç, M. E. (2009). *Sufi ve şiir: Osmanlı tasavvuf şiirinin poetikası*. İnsan Yayınları.
- Köprülü, F. (1984). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kuşeyrî, A. K. (2003). *Kuşeyrî risalesi* (M. Günyüzlü, Haz.). Yasin Yayınevi.
- Küçük, S. (1995). Yunus Emre'ye göre bilgi. İçinde *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu bildirileri*.

Bir Erginleşme Aşaması Olarak Yunus Emre'de Marifet/ Ali Yıldırım

Mutahharî, M. (1997). *Hafız'da irfan* (N. Çankaya, Çev.). İnsan Yayınları.

Tatçı, M. (2005a). *Yunus Emre divanı: Tenkitli metin*. MEB Yayınları.

Tatçı, M. (2005b). *Yunus Emre divanı: Tahlil*. MEB Yayınları.

Uludağ, S. (1995). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Marifet Yayınları.

Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.